

Havaintoja suomen teettoverbeistä¹

ESKO PENNANEN

1.1. Teetto- eli kuratiiviverbit ovat deverbaalisia johdoksia, jotka ilmaisevat kantaverbin tarkoittaman tekemisen tai toiminnan teettämistä jollakin toisella kuin kuratiivilauseen subjekti. Kytömäki, joka ansiokkaassa artikkelissaan (1978: 129—150) esittää katsauksen kausatiivijohdosten käsittelyyn suomen verbijohdostutkimuksissa sekä kausatiivi- ja kuratiivijohdosten rajankäyntiin, päättyy toteamaan abstraktiuskysymykseksi, onko lainkaan aiheellista erottaa kuratiiveja omaksi luokakseen, koska konkreettisella tasolla teettoverbien aiheuttama »teettäminen» on sen aiheuttamista, että joku tekee jotakin (mts. 141). Vrt. Siro 1978: 1 ja Hakulinen—Ojanen 1976.

1.2. Kuratiivisuus eli teettäminen on suomessa ilmaistavissa myös sanaliiton avulla, siis analyttisesti, kuten Vesikansa huomauttaa (1978: 113): *antaa tiivistää ikkunat, seuran esimiehestä annettiin lyödä mitali*. Comrien esittämä kausatiivien jako analyttisiin, synteettisiin ja leksikaalisiin (1981: 159—160) on siten leksikaalista luokkaa (*tappaa — kuolla*) lukuun ottamatta sovellettavissa myös suomen kuratiiveihin. Synteettiselle kuratiiville, jota seuraavassa nim-mäkseen tarkastelen, on ominaista se, että johdos eroaa kantaverbistään morfologisesti, esim. siihen liitetyn affiksin avulla. Analyttisessä kausatiivirakenteessa taas sekä teettäminen että teetettävän toiminnan suorittaminen on kumpikin ilmaistu omalla predikaatillaan. Leksikaalista eli suppletiivista kuratiivia, jossa teettäminen ja toiminta eivät ole missään morfologisessa suhteessa, ei kielemme tunne. Tässä kohden kuratiivi eroaa kausatiivista.

1.3. Kytömäen korpus, jossa on hyvän matkaa neljättäsataa kuratiivijohdosta, perustuu Suomen kielen käännteissanakirjaan ja siten viime kädessä Nyky-suomen sanakirjaan. Kytömäki huomauttaa (1978: 146) aivan oikein, että hänen luettelonsa on aiottu vain näytteeksi, koska kuratiivi on produktiivi johdostyyppi.

¹ Professorit Alho Alhoniemi, Aulis J. Joki, Alpo Räisänen, Paavo Siro ja Antti Sovijärvi ovat antaneet minulle hyviä neuvoja ja sukukielistä esimerkkiaineistoa, mistä esitän heille kiitokseni — tehdyt päätelmät ovat minun vastuullani.

ESKO PENNANEN

Kuratiivin johtimina voi toimia TTA yksinään tai yhdysjohdin U-TTA; kuratiivisuus voidaan varmistaa johtamalla TTA-suffiksillisesta («suffiksin abstraktisen pohjamuodon merkki, jonka pinta-asut ovat *-tta-*, *-ttä-*, *-ta-* ja *-tä-*»; Kytömäki 1978: 137 alav.) kannasta edelleenjohdos toisella TTA-johtimella (*juotattaa*, *teetättää*) tai yhdysjohtimella U-TTA (*ajatuttaa*, *vedätyttää*). Siten kuratiivijohtimet ja johdinyhdistelmät ovat TTA/TTA-TTA ja U-TTA/TTA-U-TTA (Kytömäki 1978: 148—149, vrt. Vesikansa 1978: 112).

Kuten Kytömäki osoittaa (mts. 142—143), ei täten muodostetuista verbeistä aina voi sanoa ilman lauseyhteyden apua, ovatko ne selviä kausatiiveja, selviä kuratiiveja, rajatapauksia vai eivätkö kumpiakaan.

- 1) Selvästi kausatiivinen: *Lämpö sulattaa lumen.*
- 2) Selvästi kuratiivinen: *Hän etsitti meillä kukkaroaan.*
- 3) Lauseyhteyden varaiset: *Minua laulattaa* (kaus.).
Opettaja laulattaa oppilaitaan (kurat.).
- 4) Ongelmallinen tyyppi: *elättää, imettää, juottaa, syöttää* ym.

1.4. Sekä kuratiiviksi että kausatiiviksi tulkittavan verbin kuratiivisuus voidaan siis varmistaa ylimääräisellä morfologisella derivaatioaskeleella, jonka jälkeen »merkitys voi olla sama kuin ensimmäisen derivaatioaskeleen jälkeen, sillä erotuksella, että kuratiivisuus tulee varmistetuksi», esim. *uittaa laivaa* — *uitattaa laivaa lapsella* (Kytömäki 1978: 147). Vesikansa (1978: 112) mainitsee muutamia johtoainekseltaan kaksinkertaisia teettoverbejä (*haeuttaa*, *luetuttaa*, *lyötättää* ja *teetättää*) ja lisää, että »aivan hyvin riittävät *haettaa*, *luettaa*, *lyöttää* ja *teettää*». Samoin hän suosittelee »tehokkaampana kielenkäyttöä» synteettisen eli morfologisen kuratiivin käyttöä sanaliiton asemesta: *tiivistyttää* on siten parempi kuin *antaa tiivistää*, *lyöttää* parempi kuin *antaa lyödä*.

Tämä näkemys, jota Nykysuomen sanakirja johdonmukaisesti noudattaa kaksinkertaisten kuratiivien samoin kuin sanaliittorakenteiden suhteen, määräytyy sen tavoitteesta käsittää kaikki »nykyisessä kirja- ja sivistyskielessä käytetyt ja käytettäväksi hyväksyttävät sanat» (alkusanoissa 1951: 5). Niinpä NS esittää hakusanan *antaa* 4. kohdassa ilmauksen *antaa jkn tehdä jtak* »fakt. merk:ssä 'teettää', tav. par. korvattavissa fakt. v:llä», ja toteaa kahdenkertaisista kuratiiveista yhden derivaatioaskeleen paremmaksi (*teetättää*, par. *teettää*, *tuotattaa*, par. *tuottaa*).

Aivan varauksettomasti ei näin kuitenkaan asia liene. On nimittäin sellaisia ulkomaailman tilanteita ja oloja, joissa ei ole yhdentekevää, käytetäänkö yhden vai kahden derivaatioaskeleen kuratiivia, jos halutaan fokusoida teetetyin toiminnan todellisen suorittajan ja teettäjän suhdetta. Tämä suhde on sitä paitsi eksplisiittisesti ilmaistavissa analyttisellä kuratiivirakenteella, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

Havaintoja suomen teettoverbeistä

- a) *Ratsumestari haetti kornetilla ratsunsa.*
 b) *Ratsumestari haetutti kornetilla ratsunsa.*

Tapauksessa a ratsumestari ilmeisesti käski ratsun hakijaksi kornetin, joka siis tehtävän suoritti; tapauksessa b kornetti sai tehtäväkseen huolehtia siitä, että ratsumestarin hevonen haettiin, hänen itsensä tarvitsematta sen suitsiin tarttua. Käyttämällä analyyttistä kuratiivirakennetta haettamisen ja haetuttamisen ero subjektin kannalta ilmenee välittömästi:

- a₁) *Ratsumestari antoi (käski) kornetin hakea ratsunsa.*
 b₁) *Ratsumestari antoi kornetin antaa hakea ratsunsa =*
Ratsumestari antoi kornetin haettaa ratsunsa.

Yhtä selvästi kuin virkkeessä a₁ kornetti on toimija ja noutaa ratsun, hän on virkkeessä b₁ teettäjä, jonka ei tarvitse osallistua toiminnallaan käskyn noudattamiseen: todellinen toimija on inherentisti läsnä, vaikka sitä ei pantaisikaan ilmi (Kytömäki 1978: 142). Se voitaisiin analyttisessä kuratiivirakenteessa panna näkyviinkin, esim. *antoi kornetin antaa tallivahdin hakea ratsun, antoi kornetin haettaa tallivahdilla ratsun.*

2.1. Suomessa voidaan teettoverbejä muodostaa myös kolmella derivaatioaskeleella. Vesikansa mainitsee *teettämisen* huipentumana, joskin korrektiin kieleen kelpaamattomana johdoksen *teetätyttää*, jossa on johtoainesta kolminkertaisesti (1978: 112 ja alaviite). Kytömäen korpus ei ymmärrettävästi sisällä yhtään esimerkkiä kolminkertaisesta kuratiivista. Alkusysäyksen tähän artikkeliin antoi kuitenkin Alpo Räisäsen siteeraama kainuulainen sanaleikki kolmine derivaatioaskeleineen.

<i>Hevonen vetä-ä</i>	(tukkeja)
<i>Hevosmies veä-ttä-ä</i>	(tukkeja hevosella)
<i>Työnjohtaja veä-tä-ttä-ä</i>	(tukkeja hevosmiehellä)
<i>Tukkiyhtiö veä-tä-ty-ttä-ä</i>	(tukkeja työnjohtajalla)

Räisäsen mukaan tämä savottatyömaan hierarkiaa hauskasti valaiseva sanaleikki motivoituu siitä, että kielenulkoisessa todellisuudessa on kullekin johdokselle selkeä tarkoite, jonka ilmaiseminen aktivoi kielen ilmaisupotentiaalin.

Siteerattu johdossarja ei ole vain sanaleikkinä kiintoisa ja hupaisa: se herättää kysymyksen, olisiko tässä esimerkki rekursiivisesta derivaatiosta ja esiintyykö vastaavaa muissakin kielissä kuin suomessa.

2.2. Sanaleikkimme voidaan pukea seuraavaan yleistävään muotoon.

0. lähtötaso	X ₁ tekee Y:n.
1. der. askel	X ₂ tee-TTÄ-ä X ₁ :llä Y:n.
2. der. askel	X ₃ tee-TÄ-TTÄ-ä X ₂ :lla Y:n.

ESKO PENNANEN

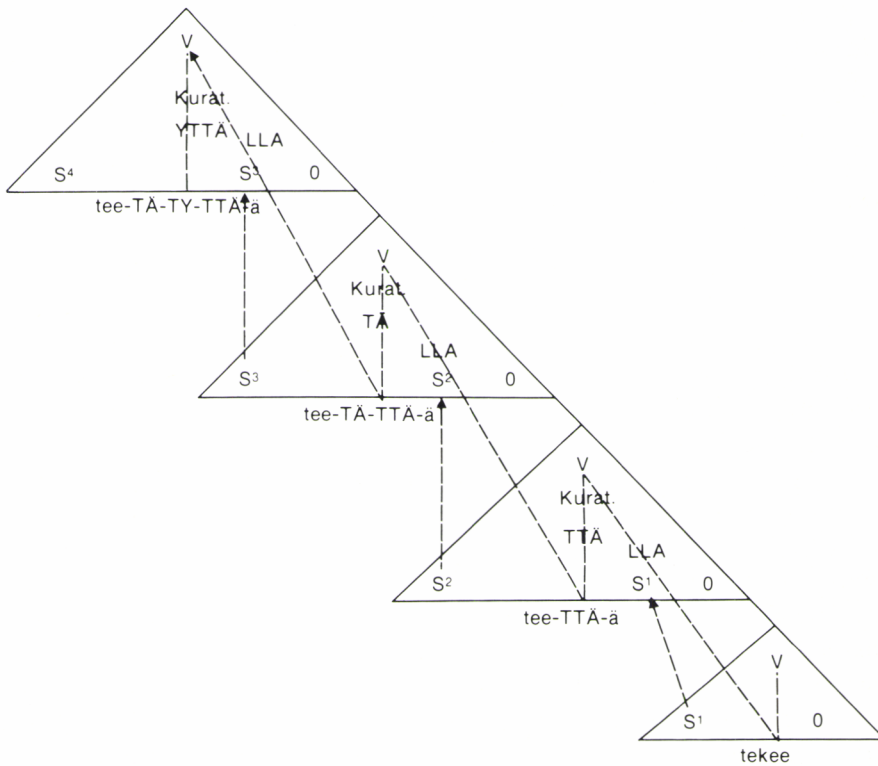
3. der. askel	X_4 tee-TÄ-TY-TTÄ-ä X_3 :lla $Y:n$.
?4. der. askel	? X_5 tee-TÄ-TÄ-TY-TTÄ-ä X_4 :llä $Y:n$.

Vesikansa on sitä mieltä, että johdoksen *teetäytyttää* mukaiselle teorioinnille ei ole katetta elävässä kielessä (1978: 112 huom.); näin varmaan yleensä onkin, vaikka savottatyömaan teettämisyjärjestykseen perustuva esimerkki lienee juuri elävästä kielestä peräisin. Räisäsen käsityksen mukaan (kirjeessä kirjoittajalle) kolmannen asteen kuratiivi-kausatiivit eivät ole suomessa teoreettisesti lainkaan mahdollisia, joskaan niitä tuskin käytetään, koska niille ei ole kielessä funktionaalista tarvetta. Aivan niin kuin kausatiiveista voidaan johtaa kausatiiveja (Comrie 1981: 160), voidaan myös kuratiiveista johtaa kuratiiveja. Kummassakin tapauksessa tullaan jo kolmannen johtoaskeleen jälkeen johdoksiin, jotka ovat kielellisen hyväksyttävyyden raja-alueella. Kytömäen korpuksessa ei johdoksia ole luokiteltu kuratiivivaihetta edeltävän kannan mukaan, koska, kuten hän huomauttaa, aineisto on erittäin sattumanvarainen (1978: 145). Jos näin tehty luettelo olisi käytettävissä, olisi mahdollista tutkia niitä kantasanan pidäkkeitä (*constraints*), jotka rajoittavat kuratiivisuuden kahteen tai enintään kolmeen derivaatioaskeleeseen.

2.3. Teetoverbien rakenteen ja käyttäytymisen kuvaamisen ja selittämisen ydin on nähdäkseni se, että näiden johdosten analyysissä ei ole kysymys vain kantasanasta ja johdoksesta vaan myös kahdesta predikaatiosta ja niiden välisen suhteiden ilmaisemisesta syntaksin keinoin (vrt. Siro 1978: 5). Kuratiivi-kausatiiveille on ominaista, että niihin liittyy kaksi eriroolista nominia, teettäjä eli tekemisen aiheuttaja ja tekijä eli toimija (Kytömäki 1978: 141), mutta kummallekin on tarjona vain yksi paikka. Siirryttäessä 1. derivaatioaskeleesta (upotelause) X_2 tee-TTÄ-ä X_1 :llä $Y:n$ seuraavaan (tuloslause) X_3 tee-TÄ-TTÄ-ä X_2 :lla $Y:n$ havaitaan, että upotelauseen teettäjä ottaa toimijan paikan $X_1:n$ kadotessa lauseesta. Toimijan paikan saa myös X_3 seuraavassa derivaatioaskeleessa. Samalla havaitaan, että kohde (Y) säilyttää paikkansa kautta koko johdossarjan. Seuraavan sivun kuvaaja havainnollistaa näitä relaatioita.

Toimijan (X_1 , X_2) deletointi on kielenkäytössä ilmeisesti hyväksytty, koska syntaktinen rakenne ei pysty niitä sijoittamaan. Näin syntyvä epämääräisyys tai epätäsmällisyys kompensoituu ulkoisen maailman tuntemuksen avulla. Se on kielen luontaisesta epätarkkuudesta johtuva piirre, jonka perusluonteista roolia kaikessa kielellisessä viestinnässä tähdennetään kirjallisuudessa Wittgensteinistä (Tractatus 1971: 4.002) nykypäivän tutkijoihin (esim. Quirk 1969: 65, 208—).

Teettämisen ilmaisemisessa deverbaalisen johdoksen avulla on tärkeää saada sanotuksi, että toiminnan suorittaa joku muu, ei kuratiivilauseen subjekti, eikä niinkään tuoda esiin derivaatioaskeleiden kaksin- tai kolminkertaistamisella teettäjän ja toiminnan tosiasiallisen suorittajan, toimijan, suhdetta. Mikä-



li mahdollista yritetään tulla toimeen yhdellä derivaatioaskeleella, mutta tarvittaessa varmistetaan kuratiivisuus ylimääräisellä johtoaskeleella. Teettoverbin ilmaiseman kuratiivisuuden spesifioimattomuus ja ääreisyys ilmenevät kiintoisalla tavalla siitä, että lauseessa

Tätini myi osakkeensa ja rakensi omakotitalon liitosalueelle

muoto *rakensi* ymmärretään automaattisesti kuratiiviksi. Tämä tulkinta tulee ensimmäisenä mieleen, vaikka subjektina olisi maskuliininen sana (esim. *setäni, veljeni, herra N.* tms.), jopa siinäkin tapauksessa, että subjektilla olisi tarvittava taito ja fyysinen kunto. Jos taas subjektin tarkoittama henkilö todella itse suorittaisi rakentamisen, se osoitettaisiin sopivalla lisämääritteellä, esim. *itse, omin käsin* tms. (tästä näkökulmasta kiitän dos. Tapani Lehtistä).

Jos tarkasteltavana oleva synteettisten kuratiivien sarja puretaan analyttiseksi kuratiivirakenteiksi, päästään yksiselitteiseen eksplisiittisyyteen samalla kun kohteen redundanssi korjautuu.

X_n antaa X_{n-1} :n antaa . . . X_2 :n antaa X_1 :n tehdä Y :n. Teettäjän ohella saadaan ilmaistuksi kaikki välilliset teettäjät (*indirect agents*: Lyons 1969: 365,

Kytömäki 1978: 140—141) sekä välitön toimija ja toiminnan kohde, joka on nyt ilmi pantuna vain kerran.

3.1. Kun kaksin- ja kolminkertaiset teetoverbit ovat suomessa sekä teoreettisesti että tosiasiallisesti muodostettavissa lisäämällä aina yksi johtoelementti jo kerran tai kahdesti johdettuun kantaan, herää kysymys, onko edessämme esimerkki rekursiivisesta derivaatiosta. Vastausta varten on rekursiivisuuden käsitettä täsmennettävä sen yleisestä muodosta »sääntö, jota voidaan soveltaa rajattoman monta kertaa» (ks. esim. Lyons 1969: 222, Hakulinen—Ojanen 1978: s.v. ja Crystal 1980: s.v.) kuratiivijohdoksia silmällä pitäen validiin muotoon, mikä merkitsee termin »sääntö» spesifiointia. Toiseksi on osoitettava rekursiivisuuden rooli sananmuodostuksessa yleensä ja derivaatiossa erityisesti.

Syntaksissa, josta rekursiivisuuden käsite on lähtöisin, »saman säännön rajoitukseton toistaminen» tarkoittaa saman operaation, esim. rinnastamisen, relatiivistamisen tai komplementaation (upotuksen, engl. *embedding*) toistamista ad infinitum. Tähän kuvaan sopii analyttinen (syntaktisen rakenteen avulla ilmaistu) kuratiivi: X_1 antaa $X_2:n$ antaa $X_3:n$ antaa . . . $X_n:n$ tehdä $Y:n$ (vrt. Lyons 1969: 387).

Sananmuodostuksen puolella ei operaation samuus riitä: se pätee tosin komposition suhteen, jossa toistuva operaatio on rinnastus, mutta derivaatio on rekursiivista vain jos samaa johtoainesta tai samaa johto-operaatiota toistuvasti sovelletaan samoin kielellisin keinoin. Siten ei rekursiivisuutta ole monisuffiksisuus, jonka avulla ilmaistaan »primitiivisen pikkutarkkoja tekemisen vivahduksia yht'aikaa», kuten Hakulinen (1941: 247) luonnehtii refleksiiviverbiä *levittelehtiä*, jolla on momentaanis-frekventatiivinen lisävivahde ja jossa on kaikkiaan viisi johdinta, vrt. engl. *unaffectedness*, ruots. *oförsiktighet* tai saks. *Furchtlosigkeit*.

Derivaatio on useimmissa kielissä affiksien varaista, ts. prefiksien, infiksien tai suffiksien liittämistä kantasanaan; se on operaatio, joka vaikuttaa sekä kategorialliseen komponenttiin että merkitykseen, ja tässä oikeastaan on syy, miksi derivaatiossa ei rekursiivisuutta esiinny, kuten Stein (1977: 224—227) huomauttaa. Tämähän on ilmeistä sikäli, että jos esim. nominista on johdettu verbi, ei tästä enää voida johtaa samaa verbaalistavaa johdinta käyttäen uutta verbiä, jolla olisi ensimmäisen johdoksen merkitys.

Se että eräitä kantasanaa modifioivia johtimia voidaan käyttää kaksinkertaisina — esim. deminutiivisuffiksi: ital. *donn-ett-ina* Stein (1977: 225), saks. *Kindleichen* (Plank 1981: 128), sm. *lapsukainen* — ei vielä ole rekursiivisuutta vaan eräänlainen tyylillinen vapaus. Leksikaalistuminen selittää eräiden feminiinin johdinten kertautuvan käytön, esim. saks. *Diakonissin*, *Baronessin*, *Prinzessin* (Plank 1981: 76 ja Paul 1920: 163). Samaa prefiksiä harvoin toistetaan; Plankin mukaan *unabhängig* on mahdollinen mutta ironissävyytteinen.

Havaintoja suomen teetoverbeistä

Miksi sitten on mahdollista muodostaa saksassa sellaisia prefiksijohdoksia kuin esim. *Ur...urenkel, überüber...morgen, vorvor...gestern, Urur...grossmutter?* Sm. *pojanpojan...poika, isoisoäiti* t. *äidinäidinäiti*, ruots. *urfarfarsfar* ohjannevat kohti asian ydintä: rekursiivisuus koskee siirtymistä askel askeleelta tietynlaisessa asteikossa, jossa askelväli on esimerkiksi sukupolvi tai vuorokausi. Rekursiivinen johtamis- (sanamuodostus)operaatio siis jättää kantasanan koskemattomaksi; se ilmoittaa siitä vain, miten se sijoittuu tiettyyn kronologiseen tai genealogiseen järjestykseen.

Deverbaalisina verbeinä Erkki Itkonen (1966: 247) mainitsee mm. frekventatiiviset, kontinuaatiiviset, momentaaniset, kausatiiviset ja kuratiiviset verbit (vrt. latinan *verba frequentativa, intensiva* ja *desiderativa*). Kaksi viimeksi mainittua erottuvat muista sikäli, että niissä kantaverbillä ilmaistun toiminnan teonlaatuun (Aktionsart) kohdistuva muutos on toistettavissa: frekventatiivista ei käy johtaminen uutta frekventatiivia enempää kuin momentaanisesta verbistä olisi mahdollista tai mielekästäkään johtaa toista momentaania. Jos joku nukahtaa, hän ei voi välillä heräämättä nukahtaa uudelleen — nukuksissa se ei käy. Sitä vastoin kuratiivista voimme johtaa toisen kuratiivin ja tästä kolmannen tämän koskettamatta millään tavoin kantaverbin tarkoittamaa toimintaa. Olipa tukkikuorman poissiirtämisen takana yhtiö, piirimies tai työnjohtaja, itse vetäminen pysyy samana hevosen ja kuorman välisenä ponnisteluna.

Niinpä suomen kuratiivijohto vastaa erittäin hyvin rekursiivisuuden kriteereitä, sillä niitä tuottava operaatio käyttää samaa johdinta, jonka abstrakti kantamuoto on TTA (pintamuodot *-tta-*, *-ttä-*, *-ta-*, *-tä-*, *-utta-*, *-yttä-*), ja jokainen johtoaskel modifioi kantaverbiä samalla tavalla siirtäen tekemisen aiheuttajan aina askelta kauemmas. Kuratiivi samoin kuin kausatiivikin on luonteeltaan omalaatuinen. Yhtäältä se sijoittuu verbiparadigmaan eräänlaisena moduksena tai verbin aspektina, toisaalta taas se on johdos, sanamuodostusopin piiriin kuuluva ilmiö. Rekursiivista siinä on tuo aspektuaalinen tai modaalinen komponentti; sitä osoittaa myös analyttisen kuratiivin täydellinen rekursiivisuus, kun taas sen derivatiivinen elementti asettaa rekursiivisuudelle rajan kolmannen tai viimeistään neljännen derivaatioaskeleen jälkeen. Synteettisen operaation lukkiutuminen ei kommunikaation kannalta ole kohtalokas, koska kuratiivisuuden seuraavat asteet (Hetzron käyttää termiä *Power*, potenssi) voidaan ilmaista analyttisin keinoin.

Vaatisi oman tutkimuksensa selvittää ne morfologis-semanttis-syntaktiset tekijät, jotka aiheuttavat kuratiividerivaation lukkiutumisen. Tässä on tyydyttävä toteamaan, että lukkiutumisen aiheuttajina tulevat kysymykseen syntaksin keinojen riittämättömyys, kielen taipumus välttää äänteellisesti samanlaisen johtimien toistoa sekä normaalin viestinnän tarpeet, jotka eivät vaadi näin pikkutarkkaa tekemisen vivahteiden ilmaisua.

4.1. Vesikansa toteaa (1978: 113), että »vieraista kielistä puuttuu erityinen teettoverbityyppi», minkä vuoksi niiden on ilmaistava kuratiivisuus sanaliiton avulla. Näin asia yleisesti lieneekin, mutta ei jäännöksettömästi. Ensiksi muutama esimerkki eri kielistä.

- a) *Henry made Tom write the letter*
Henry had Tom write the letter
Henry had the letter written by Tom
- b) *Heinrich liess Robert den Brief schreiben*
- c) *Henri a fait écrire la lettre par Robert*
- d) *Enrico ha fatto scrivere la lettera da Roberto*
- e) *Henrik lät Robert skriva brevet*

Vrt. Lyons 1969: 386—387, Siro 1978: 42 ja passim, Comrie 1981: 161—164 ja Coopmans 1983: 455—474.

4.2. Yritys korvata morfologisen kuratiivin puuttuminen kuvastuu kuulemassani suomenruotsin huolittelemattoman puhekielen sekajohdoksessa *skratatta* 'naurattaa', mutta turkin kielessä tällainen kuratiivi-kausatiivi on, ja siitä on tullut lingvistien mieliesimerkki rekursiivisesta kausatiivista (ja kuratiivista), ks. Lyons 1969: 352, Plank 1981: 127, Comrie 1974 ja 1981: 158—: *öl-mek* 'kuolla' → *öl-dür-mek* tappaa → *öl-dür-t-mek* tapattaa → *öl-dür-t-tür-mek* tapattuttaa → *öl-dür-t-tür-t-mek* 'tapatatuttaa', jossa ensimmäinen derivaatioaskel tuottaa kausatiivin ja seuraavat kuratiiveja. Comrie on kuitenkin oikeassa huomauttaessaan (1981: 160), että tämän prosessin kertautuvuudella on rajoituksensa.

4.3. Sukukielistä tulee tšeremissi lähimmäs suomea: siinä on yhden ja kahden derivaatioaskeleen kuratiiveja, jotka on johdettu *ktA*-johtimella (tšeremissin kuratiivijohtimista tavallisin), joka on sama kuin suomen TTA, vrt. Hakulinen 1941: 247. Esimerkkejä:

- ðraš* lämmetä → *ðrâktaš* lämmittää → *ðrâktâktaš* lämmityttää
- urɣaš* ommella → *urɣâktaš* ompeluttaa → *urɣâktâktaš* ompelututtaa
- âstaš* tehdä → *âstâktaš* teettää → *âstâktâktaš* teetättää

Unkarissa on Hetzronin mukaan (1976: 381—) mahdollista johtaa kausatiiveja ja myös kuratiiveja kahdella derivaatioaskeleella, minkä jälkeen rekursio pysähtyy, esim. *sétál* 'kävellä, tehdä kävely' → *sétáltat* 'kävelyttää' → *sétáltattat* 'kävelyttää', *ír* 'kirjoittaa' → *írat* 'kirjoituttaa' → *íratat* 'kirjoituttaa', antaa kirjoituttaa'. Mutta sanakirjan mukaan unkarissa käytetään myös yhdellä derivaatioaskeleella muodostettuja teettoverbejä kaksinkertaisen kuratiivin merkityksessä: *hord* 'kantaa' → *hordat* 'kannattaa, kannatuttaa', *hoz* 'tuoda' → *hozat* 'tuottaa, tuotattaa', *tesz* 'tehdä' → *tétet* 'teettää, teetättää' (nämä samoin kuin viron kielen kausatiivien sanakirjaan perustuvat esimerkit olen saanut Antti Sovijärveltä).

Havaintoja suomen teetoverbeistä

Hetzronin artikkelista ei käy ilmi, onko unkarissa ollut kielen varhemmissa vaiheissa kolminkertaista kausatiivia (ja siten mahdollisesti myös kuratiivia), jollaisia hän mainitsee voitavan muodostaa awngissa ja kuušilaiskielissä. Toisaalta se, että kuratiividerivaatio pysähtyy toisen johtoaskeleen jälkeen ja yhden derivaatioaskeleen kuratiiveja voidaan käyttää kaksinkertaisten tehtävissä, herättää kysymyksen kuratiivin morfologisesta väistymistendenssistä; tulkinnan pääpaino on pragmatiikan varassa. Virossa ei synteettistä kuratiivia ole, vaan teettäminen ilmaistaan sanaliitolla *lasta* (← **laskeδak*) 'antaa jkn tehdä jtkn' + infinitiivi, esim. *ma lasen* (← **lasken*) *parandada* 'annan korjata, korjautan', *ma lasen avada* 'avautan', *ma lasen teha* 'teetän'. Rakenne *lasta* + inf. viittaa lähinnä saksan vastaavaan rakenteeseen, esim. *tun lassen*. Kysymys, johon tässä toivoisi vastausta, on tämä: onko virossa, nykykielen murteissa tai vanhemmassa kielessä koskaan ollut edes yhden asteen kuratiiveja, ja jos ei ole, onko nykyviron kausatiivilla (esim. *kõlkuta* 'riippua, kellua' → *kõlgutada* 'heiluttaa, riiputtaa', *rõõmustada* 'ilahtua' → *rõõmustada* 'ilahduttaa', *viibida* 'viipyä, oleskella' → *viivitada* 'viivyttää' ym.), joka hieman muistuttaa suomen kuratiivia, koskaan ollut kuratiivin funktiota. Tämän kysymyksen selvittäminen vaatii sukukielten vertailevaa diakronista tutkimusta.

4.4. Synteettisen kuratiivin muita kieliä voimakkaampi rekursiivisuus turkin kielessä yhtäältä ja teetoverbien produktiivinen esiintyminen suomalais-ugrilaisissa kielissä toisaalta panee kysymään, onko kuratiivi (kausatiivi-kuratiivi) sekä uralilaisille että eräille altaillaisille kielille ominainen piirre vai olisiko kielten kaukainen naapuruus (?) antanut tilaisuuden lainautumiseen suuntaan tai toiseen.

Toiseksi olisi diakronis-vertailevin tutkimuksin aihetta selvittää, onko kuratiivisuus uralilaisissa kielissä heikkenevä tai väistyvä verbaalijohdoskategoria, joka saadaan ilmaistuksi nuikemmin morfologisin keinoin. Suomessa tyydytään NS:n suosittelemiin yhden tai enintään kahden derivaatioaskeleen kuratiiveihin, mikäli ei suorastaan ilmaista kuratiivia johtimettomalla verbillä. Kolmen (tai useamman) derivaatioaskeleen kuratiivit ovat hyväksyttävyyden rajoilla siinä mielessä, että niitä ei juuri käytetä.

Unkarissa on vain kahden johtoaskeleen kuratiiveja; yhden derivaatioaskeleen kuratiivit saavat myös kaksinkertaisen kuratiivin funktion. Virossa ei synteettistä eli morfologista kuratiivia ole lainkaan. Vaikuttaa siltä, että suomessa ja sukukielissä ulkomaailman olojen tuntemuksella on sangen näkyvä rooli kuratiivien tuntomerkkien joukossa eikä sisäinen syntaksimme tunne kovinkaan pitkälle menevää tarvetta topikaalista kuratiivisuuden rakenteellista hierarkiaa.

4.5. Suomen, tšeremissin ja unkarin samoin kuin turkin kuratiivikausatiivijohtimet (suomen *-tta-* ~ *-ttä-*, tšer. *-kt-*, unk. vanh. *-ht-*) on oletuksenvaraisesti katsottu voitavan palauttaa 'tekemistä' merkitsevään verbiin, jota varhai-

sina kielikausina käytettiin muodostamaan »perifrastista» kuratiivia (Hetzron 1976: 376—381 ja 4.3 yllä).

Tällöin nykykielen synteettinen kuratiivi olisi sekundaari, analyttisestä perusrakenteesta syntynyt muoto, joka nykyvaiheessaan ilmeisesti pyrkii redusoitumaan, niin että rekursiivisesti mahdollisten kompleksisten johdosten asemesta käytetään yhden tai kahden derivaatioaskeleen kuratiivia tai annetaan kantavartalolle kuratiivin funktio.

Jesperen esitti aikoinaan sen käsityksen, että kielten kehityksessä vain synteettisestä analyttiseen johtava prosessi oli edistystä ja että analyttiset kielet olivat a priori muita etevämpiä (tosin vain indoeurooppalaisten ja seemiläisten kielten perusteella). Synteettisen kuratiivin kehittyminen analyttisen rinnalle on tulkittavissa toisinkin — sehän lisää, rikastaa kielen ilmaisupotentiaalia (Ravila 1961: 81—83, E. Itkonen 1966: 332—340, Joki 1966: 15—22, Raun 1963: 58—65).

Olen siis hahmotellut kuratiivin kehityksen analyttisestä alkumuodosta synteettiseksi, tiettyyn rajaan asti rekursiiviseksi johdokseksi, jonka käytössä on tätä nykyä havaittavissa tendenssi synteettisten johdoselementtien minimointiin — jopa nollaan asti —, samalla kun konteksti ja ulkomaailman olojen tuntemus saavat yhä suurempaa kommunikatiivista painavuutta. Tämä tuo mieleen kysymyksen, olisiko kuratiivissa tapahtumassa syklistä kehitystä — olkoonkin, että sellaisesta varsinaisesti puhutaan syntaksin ja fleksion yhteydessä (vrt. Vennemann 1973: 25 ja Hiltunen 1983: 223—). Mutta syklinen kehitys on mahdollinen — mutatis mutandis — sananmuodostuksessakin: niin kuin analyttisen (lause)rakenteen mukainen kiinteä sanajärjestys vähentää sanojen laatua ja funktiota ilmaisevien tuntomerkkien tarvetta, niin myös kuratiivin määräävät parametrit voivat saada aikaan saman vaikutuksen (vrt. englannin denominaalisia konversioverbejä ja vastaavasti deverbaalisia konversionominaaleja).

5.1. Edellä esitetyn perusteella voidaan kokoavasti todeta seuraava:

- Kuratiivikausatiivit kuuluvat elimellisesti suomalais-ugrilaisiin kieliin, mutta niiden produktiivisuus myös nykyturkissa viittaa kuratiivin esiintymiseen altailaisissakin kielissä.
- Suomessa kuratiivijohdokset ovat mahdollisia kolmanteen (mahdollisesti neljänteenkin) derivaatioaskeleeseen, jolloin ne täysin vastaavat rekursiivisuuden määritelmän vaatimuksia.
- Kaksin- tai kolminkertaisten kuratiivien esiintymisestä sukukielissä ei tässä vaiheessa ole mahdollista esittää oletuksia varmempaa, koska suomen ja sen sukukielten johto-oppia on tutkittu riittävästi (»huonosti», sanoo Alho Alhoniemi kirjoittajalle).
- Itse kuratiivisuus on tässä mainituissa kielissä ilmaistavissa myös analyttisesti, jolloin asianomainen sääntö on rajoituksetta rekursiivinen.

Havainnot ja suomen teettöverbistä

5.2. Kuratiivijohdosten ja -rakenteiden tutkimus on, kuten Comrie huomauttaa (1981: 158) kausatiiveista, ajankohtaista ja tärkeää ei ainoastaan tiedenvälisesti vaan myös lingvistiikan kannalta sekä kielispesifisesti että yleiskielellisesti (universaalit) ja typologisesti. Erityisesti sananmuodostusopin näkökulmasta, joka on kannaltani kiinnostavin, kuratiivien omalaatuinen luonne derivaation ja fleksion välimaastossa morfologis-semanttis-syntaktisine piirteineen on varteen otettava aihe sananmuodostusmallin uudelleen harkintaan. Kontekstin rooli on tällöin otettava huomioon yhtenä parametrina. »Vain lauseyhteydessä nimillä on merkitys», kirjoitti Wittgenstein (1971: 3.3), ja lauseyhteydestä käsin määräytyvät myös vaadittu leksikaalinen rooli, derivatiivinen kategoria ja morfologisten tuntomerkkien tarve.

LÄHTEET

- COMRIE, BERNARD 1975: Causatives and universal grammar. — Transactions of the Philological Society 1974 s. 1—32. Oxford.
- 1981: Language universals and linguistic typology. Cambridge.
- COOPMANS, P. 1983: Bernard Comrie: Language universals and linguistic theory [arv.].— Journal of Linguistics 19: 2 s. 455—474.
- CRYSTAL, DAVID 1980: A first dictionary of linguistics and phonetics. London.
- HAKULINEN, AULI — OJANEN, JUSSI 1976: Kielitieteen ja fonetiikan termistöä. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 324.
- HAKULINEN, LAURI 1941: Suomen kielen rakenne ja kehitys I. Helsinki.
- HETZRON, ROBERT 1976: On the Hungarian causative verb and its syntax. — Syntax and Semantics 6 s. 371—398.
- HILTUNEN, RISTO 1983: The decline of the prefixes and the beginnings of the English phrasal verb. Annales Universitatis Turkuensis B 160.
- ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. Helsinki.
- JOKI, AULIS J. 1966: Maailman kielet. Tietolipas 75. Helsinki.
- KOSKI, MAUNO 1978: Suomen sananjohdon perustyyppit. — Suomen Kielitieteellisen Yhdistyksen julkaisuja 2 s. 103—117. Turku.
- 1983: Värien nimitykset suomessa ja lähisukukiellissä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 391. Helsinki.
- KYTÖMÄKI, LEENA 1978: Kuratiivikausatiivit. — Rakenteita s. 129—150. Turku.
- LYONS, JOHN 1969: Introduction to theoretical linguistics. Cambridge.
- NS 1951—61 = Nykysuomen sanakirja. Helsinki—Porvoo.
- PAUL, HERMANN 1920: Prinzipien der Sprachgeschichte. 5. Auflage. Halle.
- PLANK, FRANS 1981: Morphologische (Ir-)Regularitäten. Studien zur deutschen Grammatik 13. Tübingen.
- RAUN, ALO 1963: Johdatusta strukturaalikielitieteeseen. Tietolipas 30. Helsinki.
- RAVILA, PAAVO 1961: Johdatus kielihistoriaan. 2. painos. Tietolipas 3. Helsinki.
- QUIRK, RANDOLPH 1969: The use of English. 2nd ed. Bungay.
- SHIBATANI, MASHAYOSHI 1976: The grammar of causative constructions — Syntax and Semantics 6. s. 1—40.
- SIRO, PAAVO 1978: Kausatiivien kielioppia. Turun yliopiston suomen kielen laitos.
- STEIN, GABRIELE 1977: The place of word-formation in linguistic description. — Brekle-Kastovsky, Perspektiven der Wortbildungsforschung: Beiträge zum Wup-

ESKO PENNANEN

- pertaler Wortbildungskolloquium vom 9.—10., Juli 1976, Bonn, s. 219—235.
 VENNEMANN, THEO 1973: Explanation in syntax. — Syntax and Semantics 2.
 VESIKANSA, JOUKO 1978: Johdokset. Porvoo—Helsinki—Juva.
 WITIGENSTEIN, LUDWIG 1971: Tractatus Logico-Philosophicus eli Loogis-filosofinen tutkielma. Porvoo.

Observations on the Finnish curatives

ESKO PENNANEN

In Finnish it is possible to derive from a verb another one denoting that the activity of the basic verb is carried out by someone else than the subject of the sentence. The derivative element for such *curative* verbs is TTA (abstract form), whose surface shape is *-tta-*, *-ttä-*, *-ta-*, *-tä-*, *-utta-*, *-yttä-*. In addition to this morphological or synthetic type (which is morphologically distinct from its base) there is also an analytical curative construction consisting of a 'curative auxiliary' *antaa* 'to cause to do' and the infinitive. There is no equivalent to the lexical or suppletive causative in the curative derivation (cf. *kill — die*). If the curative character of a derivative is open to doubt out of context, e.g. *laulattaa* 'to feel like singing'/'to make smb sing', the derivative suffix can be attached once more, thus *laulatuttaa*. It is possible (and acceptable) to form curatives of three, or even four derivative steps (e.g. *tehdä* 'do' — *teittää* 'have smth done' — *teittää* 'cause to have smth done' — *teittää* 'make smb cause to have smth done'). The received usage (e.g. *Dictionary of Current Finnish*) recommends curatives of one or not more than two derivative steps as fully satisfactory. As a matter of fact, the indicative forms may be used in the curative function, e.g. *Tätini rakensi pienen huvilan maalle* 'My aunt built a small cottage in the country', where *rakensi* means 'rakennutti' (had built = caused to be built).

The choice of the 'derivative power' of the curative is sometimes motivated by the speech situation: *kapteeni haetti/haetti ratsunsa luutnantilla* 'The Captain had his horse brought by the lieutenant' vs. 'The Captain told the lieutenant to have his horse brought'. In the same way, the *vetää — vedättää — vedäyttää —*

vedätyttää string ('to haul — to make haul — to cause to make haul — to have smb to cause to make haul') is relevant against the background of the hierarchy prevailing in a lumber camp. In each curative sentence only the subject of the uppermost embedded sentence finds a place: the analytical curative construction allows of each indirect and immediate agent to be explicitly expressed.

The curative (as well as the causative) derivation affects the 'quality of the activity' (German *Aktionsart*) of the basic verb leaving its meaning intact, each derivative step introducing an agent once removed. This is why the curative, both synthetic and analytical, is inherently recursive: X_1 makes X_2 make X_3 make... X_n do Y. Even if the synthetic curative derivation is blocked after the third (or the fourth) derivative step (something due to the inadequacy of the syntactic means of expression, the resistance of language to the iteration of phonically similar elements, and the needs of normal communication), the recursivity can be sustained by resorting to the analytical construction.

The curative (as well as the causative) derivation is of dual character: on one hand it resembles a mood of the verb, on the other it seems to belong to word-formation. It is a generally accepted rule that word-formation rules are not recursive, but the synthetic curative is an exception, apparently on account of its dual character.

The synthetic (morphological) curative is not found in the Indo-European languages spoken in Europe; accordingly they use the analytical curative construction. Within the Finno-Ugric family of languages both Cheremiss and Hungarian have curatives up to two derivative steps:

Havaintoja suomen teettöverbistä

âstaš — *âštâktaš* — *âstâktiâktaš* 'do make' (Cher.), *ír* — *írat* — *írattat* 'write' (Hung.). In Hungarian, one-step curatives may — on the evidence of the dictionary — be made to do the job of two-step ones. In Estonian there is no synthetic (derived) curative: instead, an analytical construction *lasta* 'let, cause' + infinitive is used. So far, there is no information available about the existence of a synthetic curative in earlier Estonian or in the dialects, nor on the relationship between the causative and the curative function.

In Turkish, an Altaic language, the recursive curative derivation is very productive: *öl-mek* 'die' — *öl-dür-mek* 'cause to die' — *öl-dür-t-mek* 'to make smb cause smb to die' &c. is a favourite example in textbooks. Here the question arises whether the curative is a feature characteristic of Uralic and some Altaic languages, or whether there has been borrowing one way or other between Hungarian and Turkish.

The derivative element of the curative has been tentatively — and perhaps not

unconvincingly — traced back to an auxiliary verb meaning 'to cause, to make'. If this is correct, the development has proceeded from an analytical, periphrastic construction to a synthetic process, something that calls for a modification of the thesis of the structural backwardness of the synthetic (vs. analytical) languages.

The tendency to prefer simple, one-step curatives to multiple ones in Finnish, and the use of the indicative ('zero-curative') in the function of the curative, as well as the lack of a synthetic curative in Estonian may be interpreted as indications of a cyclic trend in the development of the curative(-causative) derivational process.

Further research on the curative derivation and constructions, both language-specific and comparative, is called for, not only from the viewpoint of typology and language universals but also from that of word-formation, which may find important data in the peculiar character of this type of derivation operating in the no-man's-land between flexion and derivation.